
ПАНКЕВИЧ ОЛЕГ ЗІНОВІЙОВИЧ,

кандидат юридичних наук, доцент,
старший науковий співробітник
Львівської лабораторії прав людини і громадянина
Науково-дослідного інституту державного
будівництва та місцевого самоврядування
Національної академії правових наук України,
Україна, м. Львів
e-mail: pankevych9@gmail.com

УДК 340.12

Підстави обмежування прав людини: філософсько-правовий аспект

У статті з філософсько-правових позицій розглядається проблема обмеження основних прав людини. Наголошується, що встановлення чітких критеріїв обмежування таких прав на міжнародно-правовому та конституційному рівнях є гарантією від дій держави щодо свавільного зменшення обсягу правореалізації.

Відзначається, що наявна бінарність правообмежуючих підстав у статтях міжнародно-правових актів та більшості сучасних конституцій є ознакою втілення в юридичну практику ідей ліберального комунітаризму.

Ключові слова: обмежування прав людини, правообмежуючі підстави, лібералізм, комунітаризм, ліберальний комунітаризм.

Вступні зауваги. Реальне та ефективне здійснення основних прав та свобод людини видається неможливим без чіткого та оптимального (у тих чи інших конкретно-історичних умовах) встановлення меж їхньої реалізації. Як слушно зауважує академік П. М. Рабинович, «сучасна, новітня історія людства є історією боротьби саме за межі прав людини (а конкретніше – за юридичне закріплення та юридичну інтерпретацію таких меж)» [1, с. 8].

Означена проблематика є особливо актуальною на сьогодні в Україні, де «у кризовій ситуації ризику непропорційного обмеження прав і свобод людини зростають, що потребує особливого контролю з боку суспільства» [2].

Проблеми обмеження основних прав особи знайшли певне відображення у працях вітчизняних та зарубіжних науковців: Л. Д. Воеводіна, Д. І. Дедова, Б. С. Ебзеєва, В. П. Камишанського, Г. М. Комкової, Н. М. Колосової,

В. В. Лапаєвої, О. В. Малька, М. Ф. Орзіха, І. М. Панкевича, В. Ф. Погорілка, С. В. Пчелінцева, П. М. Рабіновича, С. П. Рабіновича, В. С. Устинова, А. Є. Стрекалова, Ю. М. Тодики, А. О. Четверикова, І. Д. Ягофарової та ін.

Однак у вітчизняній науковій літературі практично відсутні дослідження проблеми обмежування прав саме з філософсько-правових позицій. Отже, **метою статті** є спроба певним чином заповнити вказану прогалину.

Виклад основних положень. Рецепти вирішення будь-яких складних правових проблем мають певне філософське підґрунтя (інколи не зовсім усвідомлюване навіть самими суб'єктами права). Не є винятком і широка проблематика прав і свобод людини (а отже, й невід'ємна та надзвичайно важлива її складова, що стосується питань обмеження останніх), варіанти розв'язання якої детерміновані прихильністю до тієї чи іншої філософської позиції.

При цьому однією з найголовніших, визначальних дихотомій для сучасної західної політико-правової філософії, вважаємо, є дихотомія «лібералізм – комунітаризм», серцевиною (основою) для вірного розуміння котрої є протиставлення індивідуального та соціального [3].

Прикметно, що вперше на законодавчому рівні про обмеження прав людини було зазначено вже в документі, який водночас вперше проголосив власне й самі права людини (цей історичний факт яскраво свідчить про нерозривний зв'язок між цими поняттями та явищами, які вони позначають).

Ідеться про Декларацію прав людини і громадянина, прийняту постановою

Національних зборів Франції 26 серпня 1789 р. Стаття 4 цієї Декларації (остання є невід'ємною складовою чинної сьогодні Конституції Франції 1958 р.) проголошує: «Свобода полягає в можливості робити все, що не завдає шкоди іншому: таким чином, здійснення природних прав кожної людини обмежене лише тими рамками, які забезпечують іншим членам суспільства користування тими ж правами» [4, с. 80].

Гадаємо, це конституційне положення може бути використано як певний додатковий наочний аргумент прихильниками як класичного лібералізму¹ (що, як традиційно вважається, обстоює індивідуалістичний підхід до розуміння прав і обов'язків особи у суспільстві), так й апологетами сучасного лібертаризму.

Зокрема, В. В. Лапаєва – одна з яскравих послідовників вчення, що обґрунтовує «розуміння права як загальної форми і рівної норми (міри) свободи індивідів» [6, с. 321], – наголошує: «Позиція лібертарної концепції щодо питання обмеження прав людини полягає у такому: право людини може бути обмежено законом лише з метою захисту інших прав людини і лише тією мірою, якою це не порушує принцип формальної рівності при здійсненні цього права. Такий підхід помітно від-

¹ Класик лібералізму Джон Стюарт Міл сформулював «дуже простий принцип, котрий дозволить безумовно управляти діями суспільства щодо індивіда... Цей принцип полягає в тому, що єдина мета, котра надає людству право в індивідуальному або колективному порядку втручатися у вільні дії будь-кого зі своїх членів, – це самозахист. Єдина мета, з якою може бути правомірно використана влада над будь-яким членом цивілізованої громади проти його волі, – це запобігти шкоді для інших» [5, с. 19].

різняється від того, що прийнятий у практиці конституційного правосуддя та Європейського суду з прав людини. Ця практика, як відомо, виходить з уявлення про те, що права людини можуть бути обмежені для захисту не тільки інших прав людини, але також й інших цінностей, що виражають спільні інтереси» [7, с. 105]. Видається, що процитована позиція В. В. Лапаєвої є надто категоричною і такою, що потребує додаткового роз'яснення. На нашу думку, обмеження в інтересах національної безпеки чи громадського порядку, зрештою, можна розуміти як обмеження «з метою захисту інших прав людини»¹ (зокрема, у цьому випадку – права людини на безпеку).

Власне про необхідність захисту таких публічних цінностей, як підстава правообмеження, йдеться практично в усіх міжнародно-правових актах та більшості сучасних конституцій.

Зокрема, у ст. 29 Загальної декларації прав людини проголошується: «При здійсненні своїх прав і свобод кожна людина повинна зазнавати тільки таких обмежень, які встановлені законом виключно з метою забезпечення належного визнання і поваги прав і свобод інших та забезпечення справедливих вимог моралі, громадського порядку і загального добробуту в демократичному суспільстві» [8].

Дозволимо собі зауважити, що при усій важливості цього положення ч. 2, гадаємо, хибним буде зациклюватися на аналізі лише цієї частини ст. 29 (як це часто роблять при висвітленні проблеми обмеження прав людини), ігноруючи

¹ Тут і далі всі виділення за текстом зроблені автором статті.

інші дві частини, що разом із першою знаходяться у нерозривному системно-логічному взаємозв'язку.

Власне, на нашу думку, положення ч. 2 впливає із ч. 1 («Кожна людина має обов'язки перед суспільством, у якому тільки й можливий вільний і повний розвиток її особи»²), котра має відчутне комунітаристське «забарвлення». Адже обмеження (і навіть свідоме самообмеження) прав можна розглядати, принаймні з позицій комунітаризму, само по собі, як певний обов'язок людини перед суспільством.

Не можна оминати увагою і ч. 3 («Здійснення цих прав і свобод ні в якому разі не повинно суперечити цілям і принципам Організації Об'єднаних Націй»), адже вона теж формулює своєрідні додаткові межі здійснення прав і свобод особи.

Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права [10] включає декілька правообмежуючих статей (4, 5, 8), серед яких найбільш узагальнюючий припис містить ст. 4: «... держава може встановлювати тільки такі

² У дещо модифікованому вигляді це положення відтворено у ст. 23 Конституції України: «Кожна людина має право на вільний розвиток своєї особистості, якщо при цьому не порушуються права і свободи інших людей, та має обов'язки перед суспільством, в якому забезпечується вільний і всебічний розвиток її особистості». Зазначимо, що за конституційно-проектними пропозиціями Львівської лабораторії прав людини і громадянина НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування Національної академії правових наук України, «оскільки чинна ст. 23 визнає наявність у людини обов'язків перед суспільством, то слід передбачити можливість обмеження права на розвиток не тільки в інтересах інших людей, а усього суспільства і окремих його соціальних груп (наприклад, дітей)» [9, с. 13].

обмеження цих прав, які визначаються законом, і лише остільки, оскільки це є сумісним з природою зазначених прав, і виключно з метою сприяти загальному добробуту в демократичному суспільстві».

Зазначимо, що на думку Е. С. Мирзаханяна, «вихідні онтологічні характеристики (лібералізму та комунітаризму. – О. П.) передбачають розбіжності щодо самої природи соціального життя, котрі реалізуються в полярності індивідуалізму та холізму. Лібералізм базується на платформі методологічного індивідуалізму, виходить із примату особистості та індивідуальних прав. Комунітаризм... передбачає протилежні настанови, відштовхуючись від соціального цілого й об'єктивно необхідних йому благ» [11, с. 10].

Наголосимо, що базовою, головною соціально-етичною цінністю комунітаризму є так зване *спільне благо*. І в цьому контексті можна погодитися з одним із провідних теоретиків сучасного комунітаризму Ф. Селзніком, на думку якого, «термін «комунітарний» може вживатися для означення будь-якої доктрини, яка високо цінує спільне благо або ідеали спільного блага й обмежує прагнення до індивідуальної незалежності та самореалізації» [цит. за: 12, с. 29].

Базуючись на цих теоретичних викладках, підставним буде стверджувати про наявність комунітаристських засад, «мотивів» у аналізованому акті.

Своєю чергою, Міжнародний пакт про громадянські і політичні права [13] має у своєму складі вже шість статей (5, 12, 18, 19, 22, 25), які так чи інакше містять правообмежуючі фрагменти,

згадують про принципи та умови державно-юридичного обмежування прав людини. Для прикладу наведемо ст. 19, яка встановлює, що користування передбаченими в п. 2 цієї статті правами (право на вільне вираження свого погляду, що включає «свободу шукати, одержувати і поширювати будь-яку інформацію та ідеї, незалежно від державних кордонів, усно, письмово чи за допомогою друку або художніх форм вираження чи іншими способами на свій вибір») «накладає особливі обов'язки і особливу відповідальність. Воно може бути, отже, пов'язане з певними обмеженнями, які, однак, мають встановлюватися законом і бути необхідними: а) для поважання прав і репутації інших осіб; б) для охорони державної безпеки, громадського порядку, здоров'я чи моральності населення».

Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод [14] – стрижневий акт європейської правозахисної системи – нараховує вісім статей правообмежуючого змісту (статті 8, 9, 10, 11, 15, 17, 18, 53). При цьому найбільший перелік правообмежуючих підстав містить ст. 10 «Свобода вираження поглядів», ч. 2 якої проголошує: «Здійснення цих свобод, оскільки воно пов'язане з обов'язками і відповідальністю, може підлягати таким формальностям, умовам, обмеженням або санкціям, що встановлені законом і є необхідними в демократичному суспільстві в інтересах національної безпеки, територіальної цілісності або громадської безпеки, для запобігання заворушенням чи злочинам, для охорони здоров'я чи моралі, для захисту репутації чи прав інших осіб, для запобігання розголошен-

ню конфіденційної інформації або для підтримання авторитету і безсторонності суду».

Згідно з Хартією основних прав Європейського Союзу, «будь-яке обмеження прав та свобод, визнаних цією Хартією, повинно бути передбачене законом і дотримуватися основного змісту цих прав та свобод. Обмеження можуть застосовуватися лише за умови дотримання принципу пропорційності й тільки в тому випадку, якщо вони необхідні і дійсно відповідають загальним цілям, що визнаються Європейським Союзом, або необхідні для захисту прав і свобод інших людей» (п. 1 ст. 52)¹.

Подібні підстави обмежування прав та свобод людини і громадянина можна знайти і в більшості конституцій сучасних держав. Характерно, що такі підстави видається за можливе поділити на дві групи: 1) захист індивідуальних прав та свобод людини і громадянина; 2) захист публічних (суспільних і дер-

жавних) інтересів. Наприклад, ст. 3 розділу «Свобода і відповідальність» Основного Закону Угорщини 2011 р. проголошує: «Здійснення будь-якого фундаментального права може бути обмежено тільки в інтересах примусового здійснення іншого фундаментального права або для захисту цінностей, закріплених у Конституції, лише у міру потреби, відповідно до мети, котра буде досягнута, при повному дотриманні значимої сутності фундаментального права». Найбільш лаконічно ця ж думка сформульована в ч. 2 ст. 36 Конституції Швейцарії 1999 р.: «Обмеження основних прав мають бути обґрунтовані публічним інтересом чи захистом основних прав третіх осіб».

Виходячи, по суті, з такого поділу, П. М. Рабінович та І. М. Панкевич визначають самі підстави обмежування прав людини як «певні особисті (індивідуальні) та соціальні (колективні) інтереси, задля забезпечення яких нормовстановлюючий орган вважає за потрібне обмежувати певні права людини» [17, с. 94].

У наявності такої бінарності правообмежуючих підстав у текстах міжнародно-правових актів та більшості сучасних конституцій вбачаємо ознаки так званого ліберального комунітаризму як результату своєрідної конвергенції ліберальних і комунітаристських ідеологем [3].

Фактично про це говорить і російський науковець Б. С. Ебзеев, за словами якого, «соціальною основою конституційних обмежень, частиною котрих виступають обмеження основних прав, є особисто-збірний (рос. лично-собирабельный) характер суспільства.

¹ На думку С. Добрянського, «порівняння зазначеного положення з п. 3 ст. 52, за яким права та свободи людини, закріплені в Хартії ЄС, повинні мати зміст та обсяг відповідно до однойменних прав і свобод, закріплених у ЄКПЛ, дозволяє констатувати, що в ЄКПЛ не передбачено такої підстави обмежування прав та свобод людини, як загальні цілі ЄС; отже, очевидним є відмінне розуміння принципу пропорційності у практиці ЄСПЛ та правовій системі ЄС» [15, с. 10]. Проте, видається, що тут є поле для дискусії, насамперед зважаючи на формулювання ст. 53 Хартії: «Жодне з положень цієї Хартії не повинно тлумачитися як таке, що обмежує або шкодить правам людини і основним свободам у відповідній сфері їх застосування, визнаним правом Європейського Союзу, міжнародним правом і міжнародними конвенціями, учасниками котрих є Європейський Союз, Європейське співтовариство або всі держави-члени, й особливо Європейською конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод...» [16].

Людина виступає не тільки як ізольований індивід, а й як член спільноти людей. Своєю чергою, суспільство не є ані простою сукупністю індивідів, ані якимсь одноструктурним монолітом, це своєрідний соціальний організм, в якому особистість має самостійну цінність та відіграє творчу роль, а особисте (приватне, індивідуальне) та спільне (колективне, соціальне) повинно знаходитися в рівновазі» [18, с. 190].

Зазначимо, що в науковій літературі виділяють декілька моделей конституційного регулювання обмеження прав і свобод людини і громадянина:

«Перша модель: у конституціях встановлюються загальні умови обмеження всіх прав і свобод (цілі, форма закріплення, співмірність) та підстави, способи, процедури обмеження окремих конкретних прав і свобод. Наприклад, у Росії загальне нормування обмежень прав і свобод здійснено ч. 3 ст. 55 Конституції РФ 1993 р.: «...права і свободи людини і громадянина можуть бути обмежені федеральним законом лише тією мірою, якою це необхідно з метою захисту основ конституційного ладу, моральності, здоров'я, прав і законних інтересів інших осіб, забезпечення оборони країни та безпеки держави». Крім цих загальних умов, у Конституції Росії є статті, що закріплюють можливість обмеження окремих прав і свобод (ч. 2 ст. 20, ч. 2 ст. 22, ч. 2 ст. 23, ст. 25, ч. 2 і 4 ст. 29, ч. 3 ст. 32 та ін.). Подібні норми загального і конкретного характеру щодо обмеження прав і свобод, є в конституціях Португалії 1976 р., Туреччини 1982 р., Хорватії 1990 р., Румунії 1991 р., Словенії 1991 р., Молдови 1994 р., Таджикистану 1994 р., Вірменії

1995 р., Казахстану 1995 р., Польщі 1997 р., Албанії 1998 р., Швейцарії 1999 р., Киргизстану 2010 р.

Друга модель: у конституції є застереження загального характеру про можливість обмеження прав і свобод тільки законом або на підставі закону й положення про обмеження окремих прав і свобод (конституції Бахрейну 2002 р., Іраку 2005 р. та інших держав).

Третя модель: конституція встановлює тільки обмеження окремих прав і свобод, не згадуючи про загальні умови обмеження (конституції Ірландії 1937 р., Італії 1947 р., Індії 1950 р., Кувейту 1962 р., Данії 1953 р., Сінгапуру 1959 р., Монако 1962 р., Пакистану 1973 р., Сан-Марино 1974 р., Греції 1975 р., Іспанії 1978 р., Болгарії 1991 р., Литви 1992 р., Андорри 1993 р., Азербайджану 1995 р., Грузії 1995 р., України 1996 р., Фінляндії 1999 р., Афганістану 2004 р.)» [19, с. 144–145].

Видається, що Конституція Республіки Сан-Марино під кутом зору нашого дослідження є винятковою, особливою, з огляду на те, що вона передбачає можливість законодавчо обмежити здійснення низки громадянських і політичних прав «лише у виняткових випадках зі спеціальних мотивів *публічного* (і тільки! – *О. П.*) порядку та інтересу» (ст. 6).

Деякі висновки. Обмеження основних прав є фундаментальною (базовою) категорією конституційно-правового статусу особи. Виходячи з того, що абсолютних, «безмежних» прав людини апріорі існувати не може, вважаємо встановлення чітких та зрозумілих критеріїв обмежування таких прав на найвищих (міжнародно-правовому та кон-

ституційному) рівнях важливою гарантією від можливих дій держави та її окремих органів щодо свавільного зменшення обсягу правореалізації.

Наявна бінарність правообмежувачих підстав (1) захист індивідуальних прав та свобод людини і громадянина; 2) захист публічних (суспільних і державних) інтересів) у статтях міжнародно-правових актів та більшості сучасних конституцій є, як видається, ознакою втілення в юридичну практику ідей *ліберального комунітаризму* як результату синтезу ліберальних і комунітаристських постулатів¹.

Коло замикається: межі та обмеження реалізації прав людини і громадяни-

на у конституціях та міжнародних «праволюдних» документах означені як інтереси *суспільства, громадський порядок, національна безпека* тощо. Інакше кажучи, ми знову маємо можливість спостерігати певний конфлікт між ліберальним закріпленням прав людини і вимушеним обмеженням їхньої реалізації з підстав, що мають чітко виражений комунітаристський відтінок.

Проте факти обмежування прав людини на користь державної влади (з метою захисту державної (національної) безпеки і таке інше) вже свідчать, гадаємо, про недостатність розгляду конституційно-правового статусу особи лише під кутом зору дихотомії «лібералізм – комунітаризм». Адекватнішим видається в подальшому проводити відповідне дослідження в межах, образно кажучи, трикутника «влада (потестарний (макіавелліансько-кантианський) дискурс) – людина (лібералізм) – суспільство (комунітаризм)», що й буде завданням наших наступних публікацій.

¹ Прикметно, що згідно з конституційно-проектними пропозиціями Львівської лабораторії прав людини і громадянина НДІ державного будівництва та місцевого самоврядування Національної академії правових наук України, визнано за доцільне абзац перший ст. 22 Конституції України викласти у такій редакції: «Права та свободи людини та інших осіб мають бути справедливо збалансовані з інтересами суспільства» [20, с. 16].

Список використаних джерел

1. Рабінович П. М. Межі здійснення прав людини (загальнотеоретичний аспект) / П. М. Рабінович // Вісн. Акад. прав. наук України. – 1996. – № 6. – С. 5–13.
2. Національна стратегія у сфері прав людини: затв. Указом Президента України від 25 серп. 2015 р. № 501/2015 // Уряд. кур'єр. – 2015. – 2 верес. (№ 160).
3. Панкевич О. З. Лібералізм і комунітаризм: до питання про дві парадигми сучасної політико-правової філософії / О. З. Панкевич // Право і громад. сусп.-во. – 2013. – № 3(4). – С. 122–134.
4. Конституції зарубіжних держав: Великобританія, Франція, Німеччина, Італія, Європейський Союз, США, Японія, Індія: учеб. пособие / сост. В. В. Маклаков. – 5-е изд. – М.: Волтерс Клувер, 2006. – 608 с.
5. Міл Джон Стюарт. Про свободу: Есе: пер. з англ. – К.: Основи, 2001. – 463 с.
6. Нерсесянц В. С. Філософія права: учеб. для вузів / В. С. Нерсесянц. – М.: НОРМА, 2003. – 652 с.
7. Лапаева В. В. Критерии ограничения прав человека с позиций либертарной концепции правового понимания / В. В. Лапаева // Журнал рос. права. – 2006. – № 4. – С. 103–115.
8. The Universal Declaration of Human Rights [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/index.html>.
9. Львівські пропозиції з удосконалення конституційно-правового статусу людини і громадянина в Україні // Юрид. вісн. України. Судова практика. – 2015. – 22–28 серп. (№ 33). – С. 1–16.

10. International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CESCR.aspx>.
11. Мирзаханян Э. С. Дискуссия о проблеме рационального обоснования социальной справедливости в западной философии второй половины 20-го – начала 21-го века : автореф. дис. ... канд. филос. наук : 09.00.03 / Э. С. Мирзаханян. – Тверь, 2008. – 18 с.
12. Красноголов Ю. О. Теоретичні засади та політичні стратегії комунітаризму крізь призму комунітарної критики лібералізму / Ю. О. Красноголов // Наук. зап. Києво-Могилян. акад. – Політ. науки. – 2008. – Т. 82. – С. 28–34.
13. Міжнародний пакт про громадянські і політичні права [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon5.rada.gov.ua/laws/show/995_043.
14. The Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.echr.coe.int/pages/home.aspx?p=basictexts>.
15. Добрянський С. Роль Хартії основних прав Європейського Союзу в юридичному гарантуванні прав і свобод людини / С. Добрянський // Право України. – 2015. – № 10. – С. 67–78.
16. Charter of Fundamental Rights of the European Union [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_en.pdf.
17. Рабінович П. М. Здійснення прав людини: проблеми обмежування (загальнотеоретичні аспекти) : монографія / П. М. Рабінович, І. М. Панкевич. – Львів : Астрон, 2001. – 108 с.
18. Эбзеев Б. С. Человек, народ, государство в конституционном строе Российской Федерации : монография / Б. С. Эбзеев. – М. : Проспект, 2013. – 656 с.
19. Подмарев А. А. Вопросы ограничения прав и свобод человека и гражданина в современной конституции / А. А. Подмарев // Вестн. Саратов. юрид. акад. – 2014. – № 4. – С. 144–145.
20. Проект Закону України «Про внесення змін до Конституції України (щодо прав, свобод і обов'язків)» // Право України. – 2015. – № 10. – С. 14–25.

References

1. Rabinovych P. M. (1996) Mezhi zdiisnennia prav liudyny (zahalnoteoretychnyi aspekt) [The limits of human rights (general theoretical aspect)] *Visnyk Akademii pravovoykh nauk Ukrainy. – Bulletin of the Academy of Law Sciences of Ukraine*, 6, 5–13. [in Ukrainian]
2. Natsionalna stratehiia u sferi prav liudyny. Zatverdzheno Ukazom Prezydenta Ukrainy vid 25 serpnia 2015 roku № 501/2015 [The national strategy on human rights. Approved by Decree of the President of Ukraine on August 25, 2015 № 501/2015] (2015) *Uriadovyi kurier. – Governmental Courier*, 160. [in Ukrainian]
3. Pankevych O. Z. (2013) Liberalizm i komunitaryzm: do pytannia pro dvi paradyhmy suchasnoi polityko-pravovoi filosofii [Liberalism and communitarianism: to the question about two paradigms of modern political and legal philosophy] *Pravo i hromadianske suspilstvo. – Law and Civil Society*, 3, 122–134. [in Ukrainian]
4. Konstitucii zarubezhnykh gosudarstv: Velikobritanija, Francija, Germanija, Italija, Evropejskij sojuz, SShA, Japonija, Indija [Constitution of foreign states: United Kingdom, France, Germany, Italy, the European Union, USA, Japan, India] (2006) M. Wolters Kluwer [in Russian]
5. Mil Dzhon Stiuart (2001) *Pro svobodu: [On Freedom]* K. Osnovy [in Ukrainian]
6. Nersesjants V. S. (2003) *Fylosofija prava [Philosophy of law]* Moscow, NORMA. [in Russian]
7. Lapaeva V. V. (2006) Kryteryj ohranychennja prav cheloveka s pozytysyj lybertarnoi kontseptsyj pravoponymannya [The criteria for restrictions on human rights from the standpoint of the libertarian concept of legal] *Zhurnal rossijskogo prava. – Journal of Russian law*, 4, 103–115. [in Russian]
8. The Universal Declaration of Human Rights. Available: <http://www.un.org/en/universal-declaration-human-rights/index.html>. [in English]
9. Lvivski propozyzii z udoskonalennja konstytutsiino-pravovoho statusu liudyny i hromadianyna v Ukraini [Lviv suggestions for improving the constitutional and legal status of man and citizen in Ukraine] (2015) *Jurydychnyj visnyk Ukrainy. Sudova praktyka. – Legal Bulletin of Ukraine. The judicial practice*, 33, 1–16. [in Ukrainian]
10. International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights Available: <http://www.ohchr.org/EN/ProfessionalInterest/Pages/CESCR.aspx>. [in English]

11. Mirzahanjan Je. S. (2008) Diskussija o probleme racional'nogo obosnovanija social'noj spravledlivosti v zapadnoj filosofii vtoroj poloviny 20-go – nachala 21-go veka [Discussion on the problem of rational justification of social justice in the western philosophy of the second half of the 20th – beginning of the 21st century] : avtoref. dis. ... kand. filos. nauk: spec. 09.00.03. Tver [in Russian]
12. Krasnoholov Y. O. (2008) Teoretychni zasady ta politychni stratehii komunitaryzmu kriz pryзму komunitarnoi krytyky liberalizmu [Theoretical principles and political strategies in the light of communitarianism communitarian critique of liberalism] *Naukovi zapysky Kyievo-Mohylianskoj Akademii. Politychni nauky. – Scientific notes of Kyiv-Mohyla Academy. Political Science*, Vol. 82, 28-34. [in Ukrainian]
13. International Covenant on Civil and Political Rights. Available: <http://www.ohchr.org/en/professionalinterest/pages/ccpr.aspx>. [in English]
14. The Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms. Available: <http://www.echr.coe.int/pages/home.aspx?p=basictexts>. [in English]
15. Dobrianskyi S. (2015) Rol Khartii osnovnykh prav Yevropeiskoho Soiuzu v yurydychnomu harantuvanni prav i svobod liudyny [The role of the Charter of Fundamental Rights of the European Union in legal guarantee of human rights and freedoms] *Pravo Ukrainy. – Law of Ukraine*, 10, 67–78. [in Ukrainian]
16. Charter of Fundamental Rights of the European Union. Available: http://www.europarl.europa.eu/charter/pdf/text_en.pdf. [in English]
17. Rabinovych P. M., Pankevych I. M. (2001) *Zdiisnennia prav liudyny: problemy obmezhuвання (zahalnoteoretychni aspekty)* [Implementation of human rights: the problems limiting (general theoretical aspects)] Lviv, Astron. [in Ukrainian]
18. Jebzeev B. S. (2013) *Chelovek, narod, gosudarstvo v konstitucionnom stroe Rossijskoj Federacii* [Man, the people, the state in the constitutional order of the Russian Federation] Moscow, Prospekt. [in Russian]
19. Podmarev A. A. (2014). Voprosy ogranichenija prav i svobod cheloveka i grazhdanina v sovremennoj konstitucii [Questions restrictions on rights and freedoms of man and citizen in the modern constitution] *Vestnik Saratovskoj juridicheskoi akademii. – Bulletin of the Saratov Law Academy*, 4, 144–145. [in Russian]
20. Proekt Zakonu Ukrainy «Pro vnesennia zmin do Konstytutsii Ukrainy (shchodo prav, svobod i oboviazkiv)» [Draft Law of Ukraine «On Amendments to the Constitution of Ukraine (regarding the rights, freedoms and duties)»] (2015) *Pravo Ukrainy. – Law of Ukraine*, 10, 14–25. [in Ukrainian]

Стаття надійшла до редколегії 05.09.2016.

Панкевич О. З., кандидат юридических наук, доцент, старший научный сотрудник Львовской лаборатории прав человека и гражданина Научно-исследовательского института государственного строительства и местного самоуправления Национальной академии правовых наук Украины, Украина, г. Львов
e-mail: pankevych9@gmail.com

Основания ограничения прав человека: философско-правовой аспект

В статье с философско-правовых позиций рассматривается проблема ограничения основных прав человека. Подчеркивается, что установление четких критериев ограничения таких прав на международно-правовом и конституционном уровнях является гарантией от действий государства по произвольному уменьшению объема право-реализации.

Отмечается, что имеющаяся бинарность правоограничивающих оснований в статьях международно-правовых актов и большинства современных конституций является признаком воплощения в юридическую практику идей либерального коммунитаризма.

Ключевые слова: ограничение прав человека, правоограничивающие основания, либерализм, коммунитаризм, либеральный коммунитаризм.

Pankevych O. Z., Candidate of Legal Sciences, Associate Professor, Senior researcher of Lviv Laboratory on Rights of Man and the Citizen of the Research Institute of State Building and Local Government of National Academy of Law Sciences of Ukraine, Ukraine, Lviv
e-mail: pankevych9@gmail.com

Grounds of Human Rights Limitations: Philosophic and Legal Aspects

The article examines philosophical and legal grounds to restrict human rights and freedoms in the constitutional and international legal acts. In particular, from this standpoint the subject of analysis encompasses the Universal Declaration of Human Rights, the International Covenant on Economic, Social and Cultural Rights, the International Covenant on Civil and Political Rights, the European Convention on Human Rights and the Charter of Fundamental Rights of the European Union.

The solution of any complicated legal issue has a particular philosophical basis (sometimes not even perceived by legal subjects). The broad issue of human rights is no exception (and, thus, restrictions of rights which are an integral and crucial part of human rights). Therefore, solution options are determined by the commitment to a particular philosophical position.

Thus, one of the most important, defining dichotomies for modern Western political and legal philosophy, in our opinion, is the dichotomy of «liberalism – communitarianism», the basis for a true understanding of which is the opposition between an individual and the society.

Hence, the restriction of fundamental rights is a basic category of constitutional and legal status of a person. Based on the fact that absolutely «unlimited» human rights cannot exist, we consider that establishing clear and understandable criteria limiting those rights at the highest (international legal and constitutional) level is an important safeguard against possible actions of the state and its individual bodies on arbitrary reduction of law implementation.

Available limiting binary grounds 1) protection of individual human rights and freedoms; 2) protection of public (social and public) interests in articles of international instruments and most modern constitutions are the sign of the embodiment in legal practice ideas of liberal communitarianism as a result of the synthesis of liberal and communitarian postulates.

The circle closes: the boundaries and limitations of the human rights and civil rights in constitutions and international documents on human rights are designated as public interest, public order and so on. In other words, we again have the opportunity to observe a conflict between liberal consolidation of human rights and forced restriction on the grounds of their implementation with clearly defined communitarian shade.

However, we believe that facts of limiting human rights in favor of the government (for the protection of state (national) security, public order etc.) evidence the lack of consideration of the constitutional and legal status of a person only from the perspective of the dichotomy of «liberalism – communitarianism». It seems to be adequate in the future conduct a study within the triangle «power (potestary (Machiavellian-Kantian) discourse) – people (liberalism) – society (communitarianism)».

Key words: human rights limitation, limiting grounds, liberalism, communitarianism, liberal communitarianism.